

האם קטן בן יומו חייב בסוכה לדעת בית-שמאי?

סוכה (כ"א ע"א)

מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן, ופיחת את המעזיבה וסיכך על גבי המטה בשביל קטן.

פני יהושע (סוכה כ"א ע"ב)

ולכאורה אין טעם לחומרא זו דמה חינוך שייך בקטן בן יומו שאין בו דעת כלל לחייבו במצות עשה. ואפשר דכיון דלענין סוכה אסמכוה רבנן אריבויא דכל מש"ה שייך להחמיר יותר בסוכה, ויותר נראה דהאי חומרא דשמאי אינו משום חינוך אלא מטעם חומר עצמותו משמע ליה להחמיר מטעם תשבו כעין תדורו אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר דכתיב בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך, משא"כ באשה לא שייך הך מילתא כלל אפילו לחומרא בעלמא מדלא סיכך בשביל כלתו והיינו משום דהאשה אין רשות אחרים עליה ובדירה גופא נמי אין איש יוכל לכופף את אשתו להוציאה מדירת קבע לדירת עראי, כן נראה לי ועיין בחידושי הריטב"א ז"ל:

אכאנא שאלה (יבמות ט"ז ע"א)

בשביל קטן כו'. נ"צ פי' בשביל שהיה לה ג"כ בן קטן ככן חמס ולא היה יכול לפרוש מאמו וק"ל.

הרב חנוך ארנטרובי (עיונים בדברי חז"ל ובלשונם, עמ' סא)

בניגוד לפירוש הרגיל, לפיו פירש גם הפ"י, דעת המהרש"ל היא שמדובר כאן בילד אחר ולא ברך הנולד. שמאי החמיר יותר מן הת"ק ודורש לחנך למצות סוכה ילד שעדיין צריך לאמו אך אין הוא מרחיק לכת לדרוש ל"חנך" למצות תינוק בן יומו. נראה לי שאפשר להביא ראיות לפירושו החרף והמפתיע של המהרש"ל מלשון המשנה. ראשית, לא נאמר במשנה שהילוד היה זכר. המשנה אומרת "מעשה וילדה כלתו של שמאי", ולא "מעשה וילדה וכו' זכר".

שנית, בנוסח המשנה בבבלי ובירושלמי ובדפוסים המשניות נאמר "בשביל קטן". אילו היתה הכוונה לך הנולד היה צ"ל "בשביל הקטן" שכבר נזכר. אמנם בתלמוד (כ"ח ע"ב) כתוב בדפוסינו "בשביל הקטן" אך נראה שגרסת המשנה היא הנכונה, עיין בדקדוקי סופרים. על מצות ראייה – שחייבים להראות במקדש ברגל – יש מחלוקת במשנה הראשונה של מסכת חגיגה. גם שם סוברים בית שמאי שיש להקדים ולחנך קטנים במצוות – אם יכול לרכוב על כתפיו של אביו, אך אין הם מחייבין להביא למקדש תינוקות בני יומם. מכאן שלפי שמאי אין מצות חנוך מתחילה בתינוקות שנולדו זה עתה, וזאת הוכחה נוספת לפירושו הנ"ל של המהרש"ל.

לפי הגמרא בערובין פ"ב, ע"ב נחשב ילד בן חמש עד שש "צריך לאמו", רק לאחר גיל זה מחייבים לחנכו לסוכה, אך לפי שמאי מתחילין לחנכו בגיל רך יותר, כשהוא בן שלש בערך. גיל זה כבר נחשב ל"בר הבנה" ויודע להבחין בין סוכה לבית.

זכריה פירוק (דרכי המשנה, עמ' 48)

והנה משמאי נודעו לנו הלכות אשר בהן יוכר דרכו. שמאי מחליט משפט חרוץ בין באיסור והיתר בין בטומאות וטהרות עד קצה האחרון, וכיון שנגזר איסור או טומאה בדבר לא נכנס שמאי להפריד בין חלקי האיסור, או לחוץ בין חלקי הטומאה לאמור: עד פה יתפשט האיסור ולא יוסיף, אבל זה משפטו להשוות כל חלקי האיסור בלתי תת מגרעות. נעבור נא על המשניות דעדות פ"א מ"ז עד מ"ב: רובע עצמות וכו', הנה יש כאן כמה חילוקים, שמאי אינו מחלק כלל ואמר: אפילו הוא מעצם אחד. – כרשיני תרומה וכו', הנה יש בזה לחלק בין שרייה ושפייה ואכילה, ושמאי משה מדותיו ולא חילק כלל בין אלה הצדדים ואמר: יאכלו צריד... – ודרך זה של שמאי נודע גם כן בהוא דסוכה פ"ב מ"ח: מעשה שפיחת שמאי את המעזיבה וכו', דכיון שמחנכין הקטנים לסוכה הלך שמאי עד קצה האחרון לחנך אפי' קטן המוטל בעריסה... הנה זה דרכו של שמאי, שלא לשום גדר בין צדדי האיסור הקרובים והרחוקים, וכיון שחל שם האיסור הוא עומד תמיד בתקפו וכוחו.